

# Η παραγωγή της ρηματικής όψης από σπουδαστές της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας

Δέσποινα Παπαδοπούλου  
Τομέας Θεωρητικής & Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας  
Α.Π.Θ.

## Abstract

This paper presents the findings from an error analysis on the oral and written production of verbal aspect in Greek as L2. The data come from forty 3<sup>rd</sup> and 4<sup>th</sup> level L2 learners of Greek. The verbs analyzed consist of (a) forms referring to past and future, and (b) *na*-complement clauses. The findings showed that even the 4<sup>th</sup> level learners experienced difficulties in the use of the verbal aspect. Both groups overgeneralized the perfective aspectual form in imperfective contexts and these overgeneralizations occurred more often in imperfective contexts with habitual reading and in complement clauses. It is suggested that the function of aspect should be brought on focus, so that the learners become aware of the features of perfective and imperfective aspect and use discourse-level information in order to choose the correct form.

## 1. Εισαγωγή

Το ρηματικό σύστημα της ελληνικής είναι μορφολογικά χαρακτηρισμένο για τη γραμματική κατηγορία της όψης<sup>1</sup>. Η διάκριση σε συνοπτική και μη συνοπτική όψη είναι εμφανής στο παρελθόν, στο μέλλον καθώς και στους τύπους της υποτακτικής και της προστακτικής (Mirambel 1959, [1978]1988, Holton et al. 1997, 1999). Σύμφωνα με τη Μόζερ (1994) το κύριο σημασιολογικό χαρακτηριστικό της συνοπτικής όψης είναι η οπτική του συμβάντος ως όλου (1), ενώ η μη συνοπτική όψη χρησιμοποιείται για να δηλώσει το συνεχές ή το σύνηθες (2α και 2β αντίστοιχα):

- (1) Έγραψε το βιβλίο μέσα σε ένα βράδυ.
- (2α) Έγραφε το βιβλίο όλο το βράδυ.
- (2β) Έγραφε το βιβλίο κάθε νύχτα.

Οι ερμηνείες της ρηματικής όψης στα ελληνικά, ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρά με το ποιόν ενέργειας και τα συμπληρώματα του ρήματος, καθώς και η επίδρασή της στην πραγμάτωση των ορισμάτων του ρήματος έχουν διερευνηθεί σε πολλές μελέτες (πρβλ. Μόζερ 1994, 1996, Tsangalidis 1999, Χειλά-Μαρκοπούλου και Μόζερ 2001, Siouri 2002, Horrocks & Stavrou 2003, υπό δημοσίευση, Tsimpli & Papadopoulou 2006 μεταξύ άλλων). Στόχος αυτής της εργασίας είναι η παρουσίαση των λαθών που αφορούν τη χρήση της ρηματικής όψης στον προφορικό και το γραπτό λόγο αλλοδαπών σπουδαστών της ελληνικής ως ξένης γλώσσας.

Ο μη φυσικός ομιλητής της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, προκειμένου να χρησιμοποιήσει σωστά τη ρηματική όψη κατά την παραγωγή λόγου, καλείται να έχει κατανοήσει τα χαρακτηριστικά της συνοπτικής και της μη συνοπτικής όψης, να ερμηνεύει ορθά την εκάστοτε συνομιλιακή περίσταση και ανάλογα να χαρακτηρίζει μορφολογικά το ρήμα. Το ότι οι σπουδαστές της ελληνικής ως ξένης γλώσσας αντιμετωπίζουν δυσκολίες κατά την εκμάθηση της ρηματικής όψης, ακόμη και εάν

<sup>1</sup> Στο άρθρο αυτό υιοθετώ τον όρο *όψη* για τη μετάφραση του αγγλικού όρου *aspect* αντί των όρων *άποψη* και *ποιόν ενέργειας* που έχουν χρησιμοποιηθεί στις μεταφράσεις των Mirambel [1978](1988) και Holton et al. (1999) αντίστοιχα (βλ. και Ράλλη 2005: 50 για τη σχετική ορολογία).

αυτοί βρίσκονται σε προχωρημένα επίπεδα γλωσσικής επάρκειας, έχει επισημανθεί από προηγούμενες μελέτες (Νατσόπουλος & Παναγοπούλου 1985, Παναγοπούλου & Γλούπα 1995, Σακελλαρίου 2000, Βαλετόπουλος 2001).

Οι Νατσόπουλος & Παναγοπούλου (1985) διεξήγαγαν μία πειραματική μελέτη με ξενόγλωσσους ομιλητές της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας για τη χρήση της ρηματικής όψης σε να-συμπληρωματικές προτάσεις. Στη μελέτη αυτή διαπιστώθηκε αφενός ότι οι ξενόγλωσσοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επιλογή της ρηματικής όψης και αφετέρου ότι υπάρχει μια προτίμηση για τη χρήση του συνοπτικού έναντι του μη συνοπτικού τύπου. Σε μια μεταγενέστερη πειραματική έρευνα εξετάστηκε η παραγωγή της ρηματικής όψης σε να-συμπληρώματα με ρωσόφωνους, αλβανόφωνους και σουηδόφωνους ομιλητές της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας που βρίσκονταν σε στο Α' και το Β' επίπεδο (Βαλετόπουλος 2001). Παρατηρήθηκε ότι το είδος των λαθών στη ρηματική όψη εξαρτάται από τη μητρική γλώσσα των σπουδαστών. Έτσι, οι ρωσόφωνοι παράγουν περισσότερα λάθη κατά τη χρήση του συνοπτικού ρηματικού τύπου, ενώ αντίθετα οι αλβανόφωνοι και σουηδόφωνοι έχουν περισσότερες δυσκολίες με τη χρήση του μη συνοπτικού τύπου. Οι διαφορές αυτές αποδόθηκαν στην ύπαρξη ή μη της διάκρισης συνοπτικής/μη συνοπτικής όψης στη συγκεκριμένη δομή που μελετήθηκε. Επίσης, η ορθή χρήση της μη συνοπτικής ρηματικής όψης δεν φάνηκε να επηρεάζεται από την παρουσία επιρρηματικών, όπως *κάθε μέρα*, που αποτελούν ένα βοηθητικό στοιχείο για την επιλογή του μη συνοπτικού τύπου.

Στην εργασία αυτή θα εξετάσω τη χρήση της ρηματικής όψης μέσα από την παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου ξενόγλωσσων σπουδαστών που εξετάστηκαν για το Γ' και το Δ' επίπεδο γλωσσικής επάρκειας. Στόχος είναι η παρουσίαση της συχνότητας των λαθών σε σχέση με την επιλογή του συνοπτικού και του μη συνοπτικού ρηματικού τύπου στους ακόλουθους τύπους:

(α) ρήματα με χρονική αναφορά στο παρελθόν και το μέλλον,

(β) να-συμπληρωματικές προτάσεις.

Επίσης, οι λανθασμένες παραγωγές των σπουδαστών θα συγκριθούν ως προς τη συχνότητά τους με βάση:

(α) το επίπεδό τους (Γ' – Δ')

(β) το είδος του λόγου (προφορικός – γραπτός)

(γ) τον τύπο της ρηματικής όψης (συνοπτικός – μη συνοπτικός)

(δ) τη δομή στην οποία εμφανίζονται (παρελθόν/μέλλον – να-συμπληρώματα)

(ε) την παρουσία ρημάτων που επιλέγουν υποχρεωτικά μη συνοπτικό τύπο στη συμπληρωματική πρόταση.

Τέλος, θα συζητηθούν οι συνέπειες των δεδομένων αυτών για τη διδασκαλία της ρηματικής όψης στην ελληνική ως δεύτερη/ξένη γλώσσα.

## 2. Μέθοδος

### *Υλικό*

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε στη μελέτη αυτή προέρχεται από τις εξετάσεις πιστοποίησης επάρκειας της ελληνομάθειας του Υπουργείου Παιδείας-Κέντρου ελληνικής Γλώσσας στο Γ' και στο Δ' επίπεδο και αποτελείται από δείγματα παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου. Ο προφορικός λόγος είναι μια προφορική συνέντευξη, στην οποία ο εξεταζόμενος αρχικά μιλάει για κάποια προσωπικά στοιχεία, όπως το επάγγελμα και τα ενδιαφέροντά του, και στη συνέχεια αναλύει εκτενέστερα κάποιο θέμα. Ο γραπτός λόγος είναι ένα γράμμα το οποίο

απευθύνεται σε ένα φιλικό πρόσωπο και, επομένως, το ύφος του δεν είναι επίσημο, αλλά το θέμα του απαιτεί τη χρήση σύνθετου λόγου και μη-καθημερινών εκφράσεων.

### **Συμμετέχοντες**

Τα δεδομένα προέρχονται από 40 αλλογενείς σπουδαστές της ελληνικής ως ξένης γλώσσας. 20 από τα άτομα αυτά έδωσαν και πέρασαν επιτυχώς τις εξετάσεις για την πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας του Υπουργείου Παιδείας-Κέντρου ελληνικής Γλώσσας στο Γ' επίπεδο και 20 στο Δ' επίπεδο. Και οι 40 εξεταζόμενοι είναι άνω των 27 ετών και όλοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Στο Δ' επίπεδο όλες οι εξεταζόμενες ήταν γυναίκες, ενώ στο Γ' επίπεδο υπήρχαν 13 γυναίκες και 7 άντρες. Οι μητρικές γλώσσες των εξεταζομένων ήταν ποικίλες. Στο Γ' επίπεδο υπήρχαν 4 ισπανόφωνοι, 4 γαλλόφωνοι, 4 ομιλητές της τσεχικής, 3 γερμανόφωνοι, 1 αγγλόφωνος, 1 αλβανόφωνος, 1 βουλγαρόφωνος, 1 ομιλητής της πορτογαλικής και 1 ρωσόφωνος. Στο Δ' επίπεδο υπήρχαν 4 ισπανόφωνοι, 3 βουλγαρόφωνοι, 3 γερμανόφωνοι, 2 ομιλητές της ιταλικής, 2 ομιλητές της ολλανδικής, 2 ρωσόφωνοι, 2 ομιλητές της φινλανδικής, 1 γαλλόφωνος και 1 ομιλητής της ρουμανικής. Στη μελέτη αυτή η μητρική γλώσσα δεν εξετάστηκε ως ξεχωριστή μεταβλητή και έτσι τα δεδομένα παρουσιάζονται συνολικά για το Γ' και το Δ' επίπεδο ανεξάρτητα από τη Γ1 των σπουδαστών<sup>2</sup>.

### **Ανάλυση δεδομένων**

Προκειμένου να γίνει η παρουσίαση και η ανάλυση των λαθών, αρχικά εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν οι λανθασμένες χρήσεις της όψης με ρήματα που έχουν παρελθοντική και μελλοντική χρονική αναφορά και με να-συμπληρώματα τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο των σπουδαστών. Στη συνέχεια μετρήθηκαν οι συνολικές χρήσεις (σωστές και λανθασμένες) της ρηματικής όψης για κάθε περίπτωση. Στην καταμέτρηση των λαθών δεν υπολογίστηκαν ρηματικοί τύποι στους οποίους η διαφοροποίηση της ρηματικής όψης δεν είναι μορφολογικά μαρκαρισμένη (π.χ. *έκανα, πρόσφερα*), καθώς και στερεότυπες φράσεις, όπως *ας πούμε*.

### **3. Αποτελέσματα**

Τα συνολικά λάθη που αφορούν στη χρήση της ρηματικής όψης ανά γλωσσικό επίπεδο παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα, ενώ μέσα στις παρενθέσεις δίνεται ο αριθμός των λαθών με βάση τα υποχρεωτικά περιβάλλοντα εμφάνισης αυτού του τύπου:

Πίνακας 1. Συνολικά ποσοστά λαθών στον προφορικό και το γραπτό λόγο ανά επίπεδο.

<b>Επίπεδο</b>	<b>Γραπτός</b>	<b>Προφορικός</b>	<b>Σύνολο</b>
<b>Γ' επίπεδο</b>	<b>7,72% (21/272)</b>	<b>14,96% (67/448)</b>	<b>12,22% (88/720)</b>
<b>Δ' επίπεδο</b>	<b>6,59% (28/425)</b>	<b>6,16% (33/536)</b>	<b>6,35% (61/961)</b>

<sup>2</sup> Ο τρόπος με τον οποίο κωδικοποιείται η όψη στη μητρική γλώσσα των μη φυσικών ομιλητών της ελληνικής ενδέχεται να επηρεάζει την παραγωγή της στη γλώσσα-στόχο (πβλ. Slabakova 1999, Βαλετόπουλος 2001). Ωστόσο, στη μελέτη αυτή η Γ1 δεν αντιμετωπίζεται ως ανεξάρτητη μεταβλητή, για δύο λόγους, (α) επειδή δεν υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός ατόμων με διαφορετικές μητρικές γλώσσες, ώστε να είναι εφικτή οποιαδήποτε σύγκριση και (β) επειδή στόχος της μελέτης αυτής είναι να εξεταστεί εάν στην ελληνική ως δεύτερη/ξένη γλώσσα η παραγωγή της ρηματικής όψης είναι προβληματική και σε ποια περιβάλλοντα.

Όπως είναι αναμενόμενο, στο Γ' επίπεδο παρουσιάζονται περισσότερα λάθη από ό,τι στο Δ', αν και οι διαφορές αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Αντίστοιχα, στο Γ' επίπεδο υπάρχει η τάση να γίνονται περισσότερα λάθη στον προφορικό παρά στον γραπτό λόγο, αλλά και πάλι αυτή η διαφορά δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Στη συνέχεια, έγινε μία περαιτέρω ανάλυση των λαθών ξεχωριστά για ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική αναφορά και για ρηματικούς τύπους σε να-συμπληρώματα. Οι ακόλουθοι πίνακες παρουσιάζουν τα ποσοστά λαθών για τα ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική αναφορά κατά την παραγωγή του προφορικού (Πίνακας 2) και του γραπτού λόγου (Πίνακας 3):

Πίνακας 2. Προφορικός λόγος: Ποσοστά λαθών σε ρηματικούς τύπους με παρελθοντική και μελλοντική χρονική αναφορά.

Επίπεδο	Παρελθόν		Μέλλον	
	συν/μη-συν	μη-συν/συν	συν/μη-συν	μη-συν/συν
Γ' επίπεδο	33,33% (12/36)	1,3% (1/77)	27,27% (3/11)	7,69% (2/26)
Δ' επίπεδο	6,38% (3/47)	0% (0/156)	0% (0/2)	4,88% (2/41)

Πίνακας 3. Γραπτός λόγος: Ποσοστά λαθών σε ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική χρονική αναφορά.

	Παρελθόν		Μέλλον	
	συν/μη-συν	μη-συν/συν	συν/μη-συν	μη-συν/συν
Γ' επίπεδο	0% (0/3)	0% (0/40)	16,67% (2/12)	5,26% (2/38)
Δ' επίπεδο	0% (0/25)	0% (0/94)	20% (3/15)	7,46% (5/67)

Παραδείγματα λανθασμένης επιλογής της όψης για ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική αναφορά παρουσιάζονται στα (3)-(4) και (5)-(6) αντίστοιχα.

- (3) ... όταν γύριζα από τη δουλειά, τους \*πήρα στο σπίτι...
- (4) ... είναι/είναι πιο πολύ λόγω αγάπης για τη /για τη γλώσσα είναι μία γλώσσα που τη/έμαθα πρώτα τα αρχαία ελληνικά έτσι \*άρχιζα...
- (5) ... αλλά μπορεί να είναι καλή η τηλεόραση και για κάποιον που σπουδάζει μπορεί να βρίσκει καλά πράγματα. Πρέπει όμως κανείς να \*διαλέξει γιατί διαφορετικά θα \*κάτσει όλη μέρα μπροστά στην τηλεόραση και αυτό δεν είναι καλό...
- (6) ... η τουρίστρια φεύγει μετά από μια δυο εβδομάδες και μάλλον δεν θα την \*ξαναβλέπει....

Τα αποτελέσματα από τον πίνακα 2 δείχνουν ότι σε ρηματικούς τύπους με παρελθοντική αναφορά τα πιο συχνά λάθη τόσο του Γ' όσο και του Δ' επιπέδου αφορούν τη χρήση συνοπτικών τύπων σε μη συνοπτικά περιβάλλοντα (Γ' επίπεδο:  $\chi^2=36,46$ ,  $p<0,001$ ). Το ίδιο ισχύει και για τα ρήματα με μελλοντική χρονική αναφορά τουλάχιστον για το Γ' επίπεδο ( $\chi^2=11,91$ ,  $p<0,001$ ). Το ότι στο Δ' επίπεδο παρατηρούνται περισσότερες λανθασμένες χρήσεις του μη συνοπτικού τύπου σε συνοπτικά περιβάλλοντα οφείλεται στον μικρό αριθμό υποχρεωτικών χρήσεων του μη συνοπτικού τύπου (2 υποχρεωτικά περιβάλλοντα). Η ίδια τάση για προτίμηση του

συνοπτικού τύπου έναντι του μη συνοπτικού εμφανίζεται και σε ρήματα με μελλοντική αναφορά στον γραπτό λόγο του Γ' επιπέδου ( $\chi^2=5,52$ ,  $p<0,05$ ) και του Δ' επιπέδου ( $\chi^2=5,59$ ,  $p<0,05$ ). Η απουσία λαθών στα παρελθοντικά ρήματα και από τα δύο επίπεδα, οφείλεται προφανώς στο γεγονός ότι η παραγωγή του γραπτού λόγου είναι πιο ελεγχόμενη γλωσσική δεξιότητα σε σχέση με την παραγωγή του προφορικού.

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει τα ποσοστά λαθών ως προς τη χρήση της ρηματικής όψης σε *να-συμπληρωματικές προτάσεις*:

Πίνακας 4. *Να-συμπληρώματα*: Ποσοστά λαθών στον προφορικό και το γραπτό λόγο ανά επίπεδο.

Επίπεδο	να-συμπληρωματικές			
	συν/μη-συν		μη-συν/ συν	
	προφορικός	γραπτός	προφορικός	γραπτός
Γ' επίπεδο	22,73% (30/132)	13,51% (5/37)	11,45% (19/166)	8,45% (12/142)
Δ' επίπεδο	17,36% (21/121)	16,33% (8/49)	4,14% (7/169)	6,86% (12/175)

Τα παραδείγματα (7)-(8) παρουσιάζουν λανθασμένες χρήσεις της ρηματικής όψης σε *να-συμπληρώματα*:

- (7) ... το έκανα για να \*καταλάβω όταν πηγαίνω διακοπές στην Ελλάδα, λίγο να \*καταλάβω για να \*ρωτήσω ν' \*απαντήσω...
- (8) ... για να σταματήσουμε αυτή την κατάσταση έχουμε αποφασίσει να \*αγοράζουμε άλλο δυο σπίτια ...

Όπως και στα ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική αναφορά, έτσι και στις *να-συμπληρωματικές προτάσεις*, τα περισσότερα λάθη παρατηρούνται στη χρήση της μη συνοπτικής ρηματικής όψης. Μάλιστα η τάση αυτή είναι στατιστικά σημαντική στον προφορικό λόγο του Δ' επιπέδου ( $\chi^2=7,74$ ,  $p<0,01$ ).

Προκειμένου να συγκρίνουμε τη συχνότητα λαθών στα δύο είδη ρηματικών τύπων (ρήματα με χρονική αναφορά και *να-συμπληρώματα*), στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται τα ποσοστά λαθών για τα ρήματα με παρελθοντική και μελλοντική αναφορά μαζί:

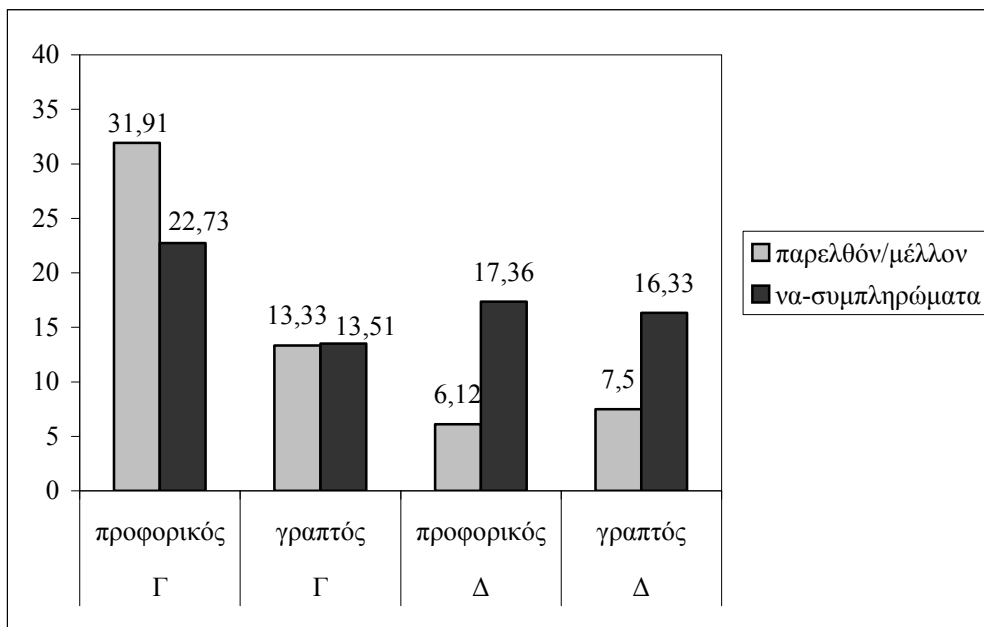
Πίνακας 5. *Παρελθοντικοί/Μελλοντικοί ρηματικοί τύποι*: Ποσοστά λαθών στον προφορικό και το γραπτό λόγο ανά επίπεδο.

Επίπεδο	συν/μη-συν		μη-συν/ συν	
	προφορικός	γραπτός	προφορικός	γραπτός
Γ' επίπεδο	31,91% (15/47)	13,33% (2/15)	2,91% (3/103)	2,56% (2/78)
Δ' επίπεδο	6,12% (3/49)	7,5% (3/40)	1,02% (2/197)	3,11% (5/161)

Η σύγκριση των δεδομένων από τους πίνακες 4 και 5 δείχνουν ότι η ποιότητα των λαθών δεν διαφέρει ανάμεσα στα δύο είδη ρηματικών τύπων, δηλαδή, η υπεργενίκευση του συνοπτικού τύπου παρατηρείται και στους ρηματικούς τύπους με παρελθοντική/μελλοντική αναφορά και στα *να-συμπληρώματα*. Ωστόσο, τα δύο είδη ρηματικών τύπων διαφέρουν ως προς την ποσότητα των λαθών κυρίως στον προφορικό λόγο.

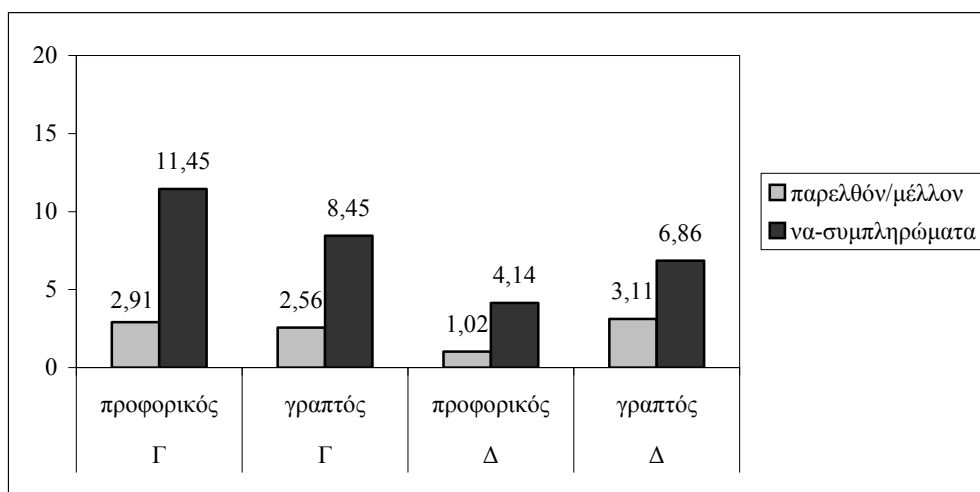
Σε σχέση με τα λάθη χρήσης συνοπτικού τύπου σε μη συνοπτικά περιβάλλοντα, παρατηρούμε ότι αυτά είναι περισσότερα στις να-συμπληρωματικές προτάσεις παρά σε προτάσεις με χρονική αναφορά (βλ. Γράφημα 1) και στον προφορικό λόγο του Γ' επιπέδου οι διαφορές αυτές είναι στατιστικά σημαντικές ( $\chi^2=5,03$ ,  $p<0,05$ ).

Γράφημα 1. Παρελθοντικοί/μελλοντικοί ρηματικοί τύποι και να-συμπληρώματα:  
Ποσοστά λανθασμένων χρήσεων της συνοπτικής όψης σε μη-συνοπτικά περιβάλλοντα.



Όσον αφορά τη χρήση μη συνοπτικών τύπων σε συνοπτικά περιβάλλοντα (Γράφημα 2), παρατηρείται μεγαλύτερη συχνότητα λαθών στις να-συμπληρωματικές προτάσεις και στον προφορικό λόγο του Γ' επιπέδου αυτή η τάση είναι στατιστικά σημαντική ( $\chi^2=4,24$ ,  $p<0,05$ ):

Γράφημα 2. Παρελθοντικοί/μελλοντικοί ρηματικοί τύποι και να-συμπληρώματα:  
Ποσοστά λανθασμένων χρήσεων της μη-συνοπτικής όψης σε συνοπτικά περιβάλλοντα.



Επίσης, εξετάστηκαν τα ρήματα εξάρτησης των να-συμπληρωματικών προτάσεων που απαιτούσαν μη συνοπτική όψη. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα κωδικοποιήθηκαν με βάση το εάν το ρήμα εξάρτησης θέλει υποχρεωτικά συμπλήρωμα σε μη συνοπτική όψη (π.χ. αρχίζω να καταλαβαίνω...) ή όχι. Παραδείγματα λανθασμένης επιλογής της συνοπτικής ρηματικής όψης σε τέτοια περιβάλλοντα παρουσιάζονται στα ακόλουθα παραδείγματα:

- (9) ... άρχισα να \*μάθω ελληνικά...  
 (10) ... έχουν μάθει με τις ζέστες να \*βγουν συνέχεια έξω...

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 6. Να-συμπληρώματα: Σύγκριση ρημάτων με υποχρεωτικό μη-συνοπτικό συμπλήρωμα και ρημάτων με +/-συνοπτικό.

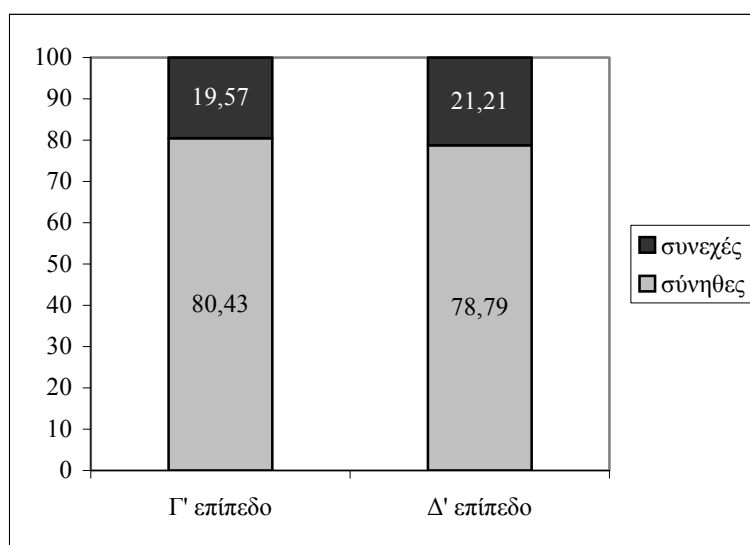
Επίπεδο	συν/μη-συν			
	ρήματα με υποχρ μη-συνοπτικό		ρήματα με συν & μη-συν	
	προφορικός	γραπτός	προφορικός	γραπτός
Γ' επίπεδο	31,25% (5/16)	25% (1/4)	21,55% (25/116)	12,12% (4/33)
Δ' επίπεδο	6,67% (1/15)	9,09% (1/11)	18,87% (20/106)	18,42% (7/38)

Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση είναι ότι υπάρχουν ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στα δύο επίπεδα. Οι εξεταζόμενοι για το Γ' επίπεδο παρήγαγαν περισσότερα λάθη όταν το ρήμα εξάρτησης απαιτούσε υποχρεωτικά συμπλήρωμα με μη συνοπτικό ρηματικό τύπο και η διαφορά αυτή ήταν στατιστικά σημαντική στον γραπτό λόγο ( $\chi^2=4,65$ ,  $p<0,05$ ). Αντίθετα, στο Δ' επίπεδο τα περισσότερα λάθη παρατηρούνται με ρήματα εξάρτησης που δεν ασκούν περιορισμούς στα συμπληρώματά τους ως προς το είδος της ρηματικής όψης (προφορικός λόγος:  $\chi^2=5,60$ ,  $p<0,05$ ). Οι εξεταζόμενοι του Γ' επιπέδου φαίνεται ότι εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες με τους γραμματικούς περιορισμούς σε σχέση με τη χρήση της ρηματικής όψης. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς στα περισσότερα διδακτικά εγχειρίδια για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας εστιάζεται η προσοχή του διδασκόμενου στο γεγονός ότι ρήματα όπως τα αρχίζω, μαθαίνω, μου αρέσει, επιβάλλουν τη χρήση της μη συνοπτικής όψης στα συμπληρώματά τους. Από την άλλη πλευρά, οι εξεταζόμενοι για το Δ' επίπεδο φαίνεται ότι έχουν κατακτήσει τις πληροφορίες αυτές

τουλάχιστον για τα ρήματα που παράγουν. Στο επίπεδο αυτό τα περισσότερα λάθη γίνονται όταν τέτοιου είδους πληροφορίες δεν είναι διαθέσιμες και πρέπει να γίνει χρήση σημασιο-πραγματολογικών πληροφοριών προκειμένου να επιλεγεί ο σωστός χαρακτηριστικός της ρηματικής όψης.

Τέλος, επειδή η μη συνοπτική όψη στα ελληνικά χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο το συνεχές όσο και το σύνηθες, εξετάστηκε εάν τα λάθη παράγονται σε περιβάλλοντα που έχουν τη μία ή την άλλη σημασία. Το ακόλουθο γράφημα δείχνει αυτή την κατηγοριοποίηση:

Γράφημα 3. Ποσοστά λανθασμένων χρήσεων της συνοπτικής όψης σε περιβάλλοντα που δηλώνουν το συνεχές και το σύνηθες.



Όπως φαίνεται από το Γράφημα 3, οι περισσότερες υπεργενικεύσεις του συνοπτικού τύπου και στα δύο επίπεδα γίνονται σε περιβάλλοντα που δηλώνουν το σύνηθες και όχι το συνεχές. Αυτό το αποτέλεσμα δηλώνει ότι οι σπουδαστές δεν έχουν συνδυάσει το χαρακτηριστικό του συνήθους με τη μη συνοπτική όψη.

Συνοψίζοντας, τα πιο σημαντικά αποτελέσματα που παρατηρήθηκαν από την ανάλυση των δεδομένων είναι τα ακόλουθα:

- (α) μεγαλύτερη συχνότητα λαθών στον προφορικό από ό,τι στον γραπτό λόγο (μόνο στο Γ' επίπεδο),
- (β) υπεργενίκευση της συνοπτικής ρηματικής όψης στις δομές που εξετάστηκαν,
- (γ) λανθασμένη χρήση της συνοπτικής όψης σε περιβάλλοντα που δηλώνουν το σύνηθες,
- (δ) μεγαλύτερη συχνότητα λαθών στις να-συμπληρωματικές προτάσεις παρά στις προτάσεις με χρονική αναφορά,
- (ε) περισσότερες υπεργενικεύσεις του συνοπτικού τύπου σε να-συμπληρώματα με ρήμα εξάρτησης που επιδέχεται και τους δύο τύπους ρηματικής όψης.

#### 4. Διδακτικές παρατηρήσεις

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρήσουμε κάποιες επισημάνσεις για τη διδασκαλία της ρηματικής όψης στην ελληνική ως δεύτερη/ξένη γλώσσα με αφετηρία τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν.



Το ότι παρατηρούνται λάθη στη ρηματική όψη ακόμη και από σπουδαστές που βρίσκονται σε προχωρημένο επίπεδο γλωσσικής επάρκειας δηλώνει τη δυσκολία του φαινομένου αυτού και την προσοχή που πρέπει να του δοθεί κατά τη διδασκαλία. Έτσι, κατά τη διδασκαλία η αναφορά στη ρηματική όψη και η ανάλυση της λειτουργίας της (πρβλ. Long & Robinson 1998) είναι απαραίτητη, ώστε να αποκτήσει ο σπουδαστής επίγνωση των χαρακτηριστικών της και να εξασκηθεί στη χρήση της. Αν και στη σύγχρονη βιβλιογραφία δεν υπάρχει συμφωνία εάν η εστίαση στα ίδια τα γλωσσικά φαινόμενα βοηθάει στην καλύτερη εκμάθησή τους, ωστόσο υπάρχουν έρευνες που έχουν δείξει ότι η συστηματική εξέταση γλωσσικών φαινομένων, ιδίως σε πιο προχωρημένα επίπεδα γλωσσομάθειας και σε ενήλικες σπουδαστές, μπορεί να οδηγήσει στην πληρέστερη και γρηγορότερη κατανόησή τους (πρβλ. Doughty & Varela 1998, Poole 2005). Αυτό δεν σημαίνει ότι η ρηματική όψη πρέπει να διδαχθεί ανεξάρτητα από κάποιο επικοινωνιακό πλαίσιο, αλλά ότι με αφορμή την παρουσία της σε αυτό μπορεί να γίνει πιο εκτενής αναφορά στη σημασία της. Η ρηματική όψη μπορεί να διδαχθεί επαγωγικά, προκειμένου οι ίδιοι οι σπουδαστές να ανακαλύψουν τη λειτουργία της (πρβλ. και Σακελλαρίου 2000: 82-88). Έμφαση πρέπει να δοθεί στα χαρακτηριστικά της συνοπτικής και μη συνοπτικής όψης και κυρίως στο γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά της μη συνοπτικής όψης περιλαμβάνουν τόσο το συνεχές όσο και το σύνηθες. Όπως επισημαίνει η Μόζερ (1996: 89), ο μη συνοπτικός τύπος χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια επανάληψη που έχει κανονικότητα και περιοδικότητα και όχι μια τυχαία επανάληψη. Έτσι, οι σπουδαστές μπορούν να εστιάσουν την προσοχή τους στη διαφοροποίηση ανάμεσα στα (11) και (12), προκειμένου να συνειδητοποιήσουν τις συνέπειες που έχει η χρήση της συνοπτικής ή μη συνοπτικής όψης στην ερμηνεία των προτάσεων :

- (11) Όταν η Ελένη έκανε την εργασία της για τη σύγχρονη τέχνη, πήγε τρεις φορές στην Πινακοθήκη.
- (12) Όταν η Ελένη έκανε την εργασία της για τη σύγχρονη τέχνη, πήγαινε τρεις φορές την εβδομάδα στην Πινακοθήκη.

Κάτι τέτοιο μπορεί να γίνει με την έκθεση των σπουδαστών σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις στις οποίες να περιλαμβάνονται ρηματικοί τύποι χαρακτηρισμένοι για όψη και κάθε φορά να καλούνται οι μαθητές να σκεφτούν γιατί χρησιμοποιήθηκε ο συνοπτικός ή ο μη συνοπτικός τύπος και τι συνεπάγεται αυτή η επιλογή. Κάτι αντίστοιχο μπορεί να γίνει και με να-συμπληρώματα, καθώς η έλλειψη χρονικού μορφολογικού χαρακτηρισμού σε αυτούς τους ρηματικούς τύπους ενδεχομένως δυσκολεύει τους σπουδαστές στην επιλογή της σωστής όψης.

**Ενδεικτικά** και μόνο θα αναφερθούμε σε κάποιο από το υλικό που υπάρχει σε διάφορα διδακτικά εγχειρίδια της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας και που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους διδάσκοντες. Έτσι, για αγγλόφωνους εφήβους και νέους μπορούν να χρησιμοποιηθούν παραδείγματα και εξηγήσεις από το βιβλίο «Κλειδιά της Ελληνικής Γραμματικής» (Κατσιμαλή κ.ά. 2003), όπου η προσοχή του σπουδαστή εστιάζεται (ενότητα 15, σελ. 95-100):

- στη διαφορετική μορφή και ερμηνεία του συνοπτικού και του μη συνοπτικού τύπου,
- στο ότι ο μη συνοπτικός τύπος μπορεί να δηλώνει τόσο το συνεχές όσο και το σύνηθες,
- στα στοιχεία που βοηθούν στην επιλογή της ρηματικής όψης, όπως επιρρηματικά (π.χ. *κάθε μέρα, από δω και πέρα...*) και ρήματα ή φράσεις που επιδέχονται ένα τύπο ρηματικής όψης (π.χ. *αρχίζω να, κοντεύω να...*),

- στην «υποκειμενικότητα» της χρήσης της ρηματικής όψης ανάλογα με την οπτική με την οποία ο ομιλητής βλέπει ένα γεγονός.

Αντίστοιχο υλικό υπάρχει και στο διδακτικό εγχειρίδιο «Ελληνικά για προχωρημένους» (Παναγοπούλου και Χατζηπαναγιωτίδη 1997) που απευθύνεται σε ομογενείς και αλλογενείς σπουδαστές της ελληνικής που βρίσκονται σε προχωρημένο επίπεδο (ενότητα 3, σελ. 17-19). Μάλιστα στην περίπτωση αυτή το έναυσμα για την παρουσίαση της ρηματικής όψης αποτελεί μία δραστηριότητα, στην οποία οι σπουδαστές καλούνται να επιλέξουν τον συνοπτικό ή τον μη συνοπτικό ρηματικό τύπο σε διάφορες δομές. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον διδάσκοντα, προκειμένου να κατευθύνει την προσοχή των σπουδαστών στο φαινόμενο της ρηματικής όψης και στη συνέχεια να συζητηθεί η χρήση και η λειτουργία της πιο αναλυτικά. Τέλος, η σχηματική διαφοροποίηση της συνοπτικής από τη μη συνοπτική όψη που επιχειρείται στο διδακτικό εγχειρίδιο των Βογιατζίδου κ.ά. (2000) «Ξέρετε Ελληνικά. Ασκήσεις» μπορεί να βοηθήσει στο να γίνει πιο εύληπτη η διάκριση των δύο τύπων ρηματικής όψης.

Δραστηριότητες για τη χρήση της ρηματικής όψης υπάρχουν και στο βιβλίο των Γαλαζούλα κ.ά. (1998). Ενδιαφέρουσα είναι η άσκηση στην οποία οι σπουδαστές καλούνται να επιλέξουν τον σωστό ρηματικό τύπο μέσα σε μικρούς διαλόγους ενταγμένους σε συγκεκριμένες περιστάσεις (δραστηριότητα 6, σελ. 123), καθώς οι σπουδαστές πρέπει να λάβουν υπόψη τους στοιχεία από όλη τη συνομιλία, προκειμένου να επιλέξουν τον σωστό τύπο. Επίσης, στο ίδιο βιβλίο η άσκηση στην οποία οι σπουδαστές πρέπει να βρουν τα λάθη (δραστηριότητα 2, σελ. 133) μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για συζήτηση και ανάλυση της χρήσης της ρηματικής όψης στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα, καθώς και των παραγόντων που οδηγούν στη μία ή την άλλη επιλογή.

## 5. Συμπεράσματα

Στη μελέτη αυτή παρουσιάστηκε μία ανάλυση λαθών σε σχέση με τη χρήση της ρηματικής όψης από ξενόγλωσσους σπουδαστές του Γ' και του Δ' επιπέδου της ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι η ρηματική όψη είναι μια προβληματική κατηγορία για τον σπουδαστή της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας, καθώς λάθη εμφανίζονται ακόμη και σε σπουδαστές του Δ' επιπέδου.

Ως προς το είδος των λαθών, παρατηρήθηκε υπεργενίκευση του συνοπτικού ρηματικού τύπου, κάτι που έχει βρεθεί και σε προηγούμενες μελέτες (πρβλ. Νατσόπουλος & Παναγοπούλου 1985, Βαλετόπουλος 2001). Η υπεργενίκευση του συνοπτικού τύπου απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση με βάση μεταβλητές όπως το ποιόν ενεργείας του ρήματος και την κωδικοποίηση της ρηματικής όψης στο σύστημα της μητρικής γλώσσας των μη φυσικών ομιλητών της ελληνικής.

Επίσης, οι περισσότερες υπεργενικεύσεις του συνοπτικού τύπου παρατηρήθηκαν σε περιβάλλοντα που δηλώνουν το σύνθημα, κάτι που δείχνει ότι οι ομιλητές της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας αντιμετωπίζουν προβλήματα ως προς την εκμάθηση του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού της μη συνοπτικής όψης. Το ζήτημα αυτό απαιτεί περαιτέρω διερεύνηση σε μεγαλύτερο δείγμα και με τη χρήση πειραματικών δοκιμασιών. Ωστόσο, το αποτέλεσμα αυτό έχει προεκτάσεις στη διδασκαλία της ρηματικής όψης, καθώς διαφαίνεται η ανάγκη (α) να αποκτήσει ο σπουδαστής επίγνωση του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού της μη συνοπτικής ρηματικής όψης και (β) να εξασκηθεί στην αξιοποίηση πραγματολογικών στοιχείων και πληροφοριών από την ευρύτερη συνομιλία, προκειμένου να οδηγείται στην ορθή επιλογή της ρηματικής όψης.

## Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την Νιόβη Αντωνοπούλου για τις επισημάνσεις της και γιατί μου έδωσε πρόσβαση στις προφορικές συνεντεύξεις και στα γραπτά κείμενα, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τη μελέτη αυτή. Επίσης, ευχαριστώ ιδιαίτερα δύο ανώνυμους κριτές και τη Μαρία Δημητρακοπούλου για τα χρήσιμα σχόλιά τους καθώς και τη Λία Ευσταθιάδη για την απομαγνητοφώνηση των προφορικών συνεντεύξεων.

## Βιβλιογραφία

- Βαλετόπουλος, Φ., (2001). «Το γραμματικό ποιόν ενέργειας στη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας». Στο Μ. Βάμβουκας και Α. Χατζηδάκη (εκδ.), *Μάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Ατραπός, 59-69.
- Βογιατζίδου, Σ., Ε. Δεμίρη-Προδρομίδου, Ν. Νικολίδου-Νέστορα και Ν. Τρύφωνα-Αντωνοπούλου, (2000). *Ξέρετε Ελληνικά; Ασκήσεις*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Γαλαζούλα, Μ., Σ. Δημητράκου, Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, Γ. Κάρλα, Γ. Κατσιμαλή, Α. Λιβιέρη-Βοσκού, Ν. Λυκιαρδόπουλος, Α. Μαγγανά, Α. Μόζερ, Β., Νικηφορίδου, Δ. Παπαδοπούλου, Α. Παυλοπούλου, Α., και Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, (1998). *Θέματα Νεοελληνικής Σύνταξης. Θεωρία - Ασκήσεις*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Doughty, C. and E. Varela, (1998). «Communicative focus on form». Στο C. Doughty and J. Williams (εκδ.), *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 114-138.
- Holton, D., P. Mackridge and I. Philippaki-Warburton, (1997). *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London: Routledge.
- Holton, D., P. Mackridge και I. Φιλίππακη-Warburton, (1999). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας* (μτφ. Β. Σπυρόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Horrocks, G., and Stavrou, M., (2003). «Actions and their results in Greek and English: The complementarity of morphologically encoded (viewpoint) aspect and syntactic resultative predication». *Journal of Semantics* 20, 297-327.
- Horrocks, G., and Stavrou, M. υπό δημοσίευση. «Grammaticalised aspect and spatio-temporal culmination».
- Κατσιμαλή, Γ., Δ. Παπαδοπούλου, Ε. Θωμαδάκη, Ε. Βασιλάκη και Μ. Αντωνίου, (2003). *Κλειδιά της Ελληνικής Γραμματικής*. Ρέθυμνο: Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.
- Long, M. and P. Robinson, (1998). «Focus on form: Theory, research, and practice». Στο C. Doughty and J. Williams (εκδ.), *Focus on Form in Classroom Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 15-41.
- Mirambel, A., (1959). *La Langue Grecque Moderne*. Klincksieck, Paris.
- Mirambel, A. [1978] (1988). *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση* (μτφ. Στ. Καρατζάς). Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη.
- Μόζερ, Α., (1994). *Ποιόν και Απόψεις του Ρήματος*. Αθήνα: Παρουσία.
- Μόζερ, Α., (1996). «Το ποιόν ενεργείας ή (άπ)οψη του ρήματος της Ελληνικής». *Η Νέα Ελληνική ως Ξένη Γλώσσα: Προβλήματα διδασκαλίας*. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 77-96.
- Νατσόπουλος, Δ., και Ε. Παναγοπούλου, (1984). «Η μάθηση της ρηματικής όψης της ΝΕ σε εξαρτημένες προτάσεις από ξενόγλωσσους: εξελικτική σύγκριση προς

- τους φυσικούς ομιλητές». *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα 5*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 185-200.
- Παναγοπούλου, Ε., και Σ. Τλούπα, (1995). «Αγαπούσα – αγάπησα, θα/να αγαπώ – θα/να αγαπήσω, αγάπα αγάπησε... Η ρηματική όψη (Verbal Aspect)». *Γλωσσικές Εφαρμογές 1*, 9-11.
- Παναγοπούλου, Ε., και Α. Χατζηπαναγιωτίδη, (1997). *Ελληνικά για προχωρημένους*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Poole, A., (2005). «Variation in Student-Generated Focus on Form: A Case Study of Four Students in a College Writing Class». Ανακοίνωση που παρουσιάστηκε στο International Conference on Task-based Language Teaching, Leuven, 21-23 Σεπτεμβρίου 2005.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σακελλαρίου, Α. (2000). *Διδακτική της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Sioupi, A., (2002). «On the syntax and semantics of verb-complement constructions that involve ‘creation’: A comparative study in Greek and German». Στο W. Abraham, J.-W. Zwart, (εκδ.), *Issues in Formal German(ic) Typology*. Amsterdam: John Benjamins, 263-284.
- Slabakova, R. (1999). «The parameter of aspect in second language acquisition». *Second Language Research 15*, 283-317.
- Tsangalidis, A., (1999). *“Will” and “tha”: A Comparative Study of the Category Future*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Tsimpli, I., & Papadopoulou, D. (2006). Aspect and Argument Realisation. A study on antecedentless null objects in Greek. *Lingua 116*, 1595-1615.
- Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ., και Α. Μόζερ, (2001). «Τελικότητα και αναφορικότητα στη ρηματική φράση της ΝΕ: Ποιόν ενεργείας και άρθρο». Στο Γ. Αγγουράκη, Α. Αρβανίτη, J. Davy, Δ. Γούτσος, Μ. Καρυολαίμου, Α. Παναγιώτου-Τριανταφυλλοπούλου, Α. Παπαπαύλου, Α. Παύλου και Α. Ρούσσου (εκδ), *Πρακτικά 4<sup>ο</sup> Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 138-145.